

mai 2006

Kassarimaa

Nr 19

ÕNNE EMADEPÄEVAKS!

*Ema, su pildupäev lilledel kuul,
täna sind kallistab väike ja suur.*

*Kodukoldes alati sooja,
ema on selle soojuse looja.
See, kes sageli ootama peab,
see, kes kõike mõistab ja teab.*

KULLATERAD KASSARIS

Helle Simm ja Valve Saarma

Pole just palju kohti, kus oma suvekodu nii paljudel tuntud inimestel – kullateradel. Küllap neid paelus meie saare vaikus ja rahu – et pärast pikki väsitavaid töö- ja uurimiskuid laadida end vaikuse ja rahuga – koguda uut energiat, et siis jälle uuesti alustada.

Sellisteks olid ka 1964-st aastast Kassarit oma saareks pidav Helle Simm ja tema kaksikõde Valve Saarma.

Kes nad siis olid?

Sündinud 1920. aastal 23. jaanuaril Tallinnas, asusid nad õppima Lenderi gümnaasiumisse. Lõpetamise järel tuli tüdrukutel teha otsus – mis edasi? Kuna nende kasuisal oli apteek, siis oli vaja sinna kedagi, kes võtaks üle apteegi juhtimise töö. Niisiis asuski Helle õppima Tartu Ülikooli farmaatsiat. Pärast sõda apteek natsionaliseeriti ja Helle spetsialiseerus ümber hüdrokeemiale. Kandidaaditöö oli veel ravimtaimedest, kuid doktoritöö juba Eesti järvedest. Õde Valve asus õppima meditsiini.

1945. aastal, pärast ülikooli lõpetamist sai Hellest sealsamas õppejõud (1945-50). 1950-90, see on ligi 40 aastat töötas Helle Eesti TA Zooloogia- ja Botaanika Instituudis, sellest 1960-72 geobiokeemia laboratooriumi juhatajana. 1972. aastal sai ta bioloogoadaktoriks ja professoriks 1976. aastal. Ta oli Eesti esimene naisakadeemik.

Küllap oli Helle Simm üks tuntumaid teadlasi – eesti hüdrobioloog ja hüdrokeemik. Ta uuris eriti pinnavete keemilise koostise kujunemist, juhtis Peipsi järve kompleksuuringute kava, uuris ravimtaimede biokeemiat (vereurmarohi), ta on olnud autoriks ja kaasautoriks väga mitmetele raamatutele. Eriti valutas ta südant puhta looduse pärast – ja seda ütles ta ka 1980. aastal oma juubelikõnes TRÜ aulas. Seda võib kuulata ka lindilt praegu väljasoleval näitusel Kassari raamatukogus, kus on välja pandud Helle ja Viktor Simmi isiklikke esemeid, dokumente ja fotosid.

Kassaris suvitasid nad nii telgis kui külaperedes, aga alates 1964. aastast avastasid nad Pööru talu maadel vana kuivati, mille nad siis ära ostsid ja kuhu oma suvekodu rajasid.

Seal olid sagedased külalised Valve ja Jüri Saarma oma laste ja lastelastega.

Helle Simmi abikaasa töötas TRÜ haldusprorektorina, hiljem Toompeal asjedevalitsuses. Temagi on palju kaasa aidanud Hiiumaa arengule, tänu oma isiklikele tutvustele ja suurele organiseerimisvõimele.

Ehkki Hellel olid väga kõrged tiitlid, oli ta väga lihtne ja tagasihoidlik inimene, kuningannalikult väarikas daam. Ta oli suurepärase ujuja – alustas kevadel vara ja käis vees kuni hilissügiseni välja, harrastas ka talisuplemist.

Helle oli ka looduskaitse seltsi auliige – puhas loodus ja keskkond oli tema elukreodo.

Mitte vähem tuntud olid ka Valve ja Jüri Saarma – terve dünastia meedikuid. Arvan, et Valve Saarma on ravinud palju hiidlasi, kel õnnestus saada ravile Tartusse.

Jüri Saarma, sündinud 21. oktoobril 1921, oli psühhiaater, meditsiinidoktor 1964. aastast, alates 1966. aastast professor. Oli ka arstiteaduskonna dekaan, psühhiaatriakateedri juhataja. 1966-86 oli Jüri Saarma Rahvusvahelise Kõrgema Närvitalituse Ühingu asepresident. Ta avaldas uurimusi psühhiaatria, psühhofarmakoloogia ja hügieeni erialalt, oli eestikeelse psühhiaatriaalase erialakirjanduse rajaja, ka paljude raamatute ning õpikute autor ja kaasautor.

Valve Saarma, meditsiinidoktor aastast 1972, professor 1974. aastast. Pärast lõpetamist oli TRÜ-s õppejõud, 1970-75 arstide-stomatoloogide ja farmatseutide täiendamise ja spetsialiseerimise teaduskonna dekaan, aastast 1993 erakorraline professor. Uuringuid vereseerumi koliinesteraasi aktiivsuse, neerupealise koore talitusliku seisundi, maksa- ja kilpnäärmehaiguste immunopatoloogia alalt. Mitmete raamatute autor ja kaasautor.

Ka Valve ja Jüri Saarma lapsed on arsid. Tuntuim neist on Mart Saarma, sündinud 29.

juunil 1949, eesti molekulaarbioloogia doktor aastast 1986, professor 1987. aastast, Eesti TA akadeemik. Praegu töötab ta Helsingis.

Helle ja Viktori tütar Krista Roosi on lõpetanud ERKI-i, on sisustusarhitekt. Ka Krista tütred Hanna ja Maarja on kunstnikud.

Helle lemmikjook oli kohv, kange kohv. See oli tal alati käepärast, tema imekaunis tassis. Ta lemmiklilled olid meespead – aga et ta neid kunagi sünnipäevaks ei saanud, siis kinkisid töökaaslased talle kivi, kuhu peale maaliti meespead – nii on nad alati olemas. Kuuekümnenda sünnipäeva puhul autasustati Hellet ka ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga. See oli toleaegne kõrgeim autasu.

Pööru Robert ja Vohu Peeter kinkisid Hellele kuuekümnendaks sünnipäevaks kaelkoogud ja pesuämbrid – et Käina lahes oleks ikka vett ja et Kassari oleks ikka omaette saar – ja et vesi oleks ikka puhas.

Kaheksakümnendatel aastatel ei räägitud looduse puhtusest veel eriti – veepuhastusseadmed on hilisema aja saavutused. Aga puhas vesi – see on puhtad taimed, meie endi ja loomade puhas toit – kõik siin ilmas on seotud, rohkem kui esialgu paistab.

Oleme uhked, et meie saare on valinud suvekoduks teadlased – üks meie saar ole siis seda väärt! Oskame ehk ise seetõttu oma kodusaart rohkem hinnata. See on meie kõikide oma ja üks osa kuulub kindlasti ka meie kullaterakestele.

Mida öelda veel lõpetuseks kuulsatest kaksikutest? Helle Simm ja Valve Saarma – neid iseloomustasid erakorraline sarm ja eriliselt särav mõistus. Eks palju oli loodus kaasa andnud, aga oma osa oli selles ka nende haridusteel. Lenderi Gümnaasiumi kasvandikud on tuntud kogu Eestis ja kaugemalgi. Kas ka mõni praegune kool on samaväärne?

Evi Sadul

Ants Viidalepp

Suislepal on üks luuletus, mis räägib Hiiumaast ning mis räägib Hiiumaast niivõrd ehedalt ja ahvatlevalt, et kaks kunstnikku, Ants ja Alo, panid ketsid jala otsa ning sõitsid seda kirjeldatud saart oma silmaga vaatama. Ja ei kahetse seda ettevõtmist siiani, sest saarelt leiti hindamatud maalilised rikkused, üks rannasopp huvitavam kui teine, üks inimkarakter paeluvam teisest. Kõrged pilliroopuhmad randades, oma „nägu“ pidevalt muutvad pilved, meri, kivid ja kadakad – iga päev olid nad erinevalt võluvad, eri värvides ning meeleoludes. Lisaks rannaäärsetele aladele oli palju eripärast ka külates – vanad ahjud, aidauksed, tuulikud, saunad ja kõik muu külaelu juurde kuuluv. Ning loomulikult inimesed, kel igal oli oma huvitav karakter ja tähendus külas. See kõik kokku on hoidnud armastust selle saare vastu tänaseni ning need erinevad meeleolud ja karakterid elavad edasi maalidel ning jutustavad rohkem kui oskaks ja mäletaks sõnadesse panna.

Saarel olles on isal alati põuetaskus väike visandiplokk ja pliiatsijupp, et jalutuskäigul või isegi poodi minnes mõni paeluv motiiv üles märkida. Paljud sellised jalutuskäigu motiividest on hiljem linna ateljees taas ellu puhutud ja lõuendile kantud. Vahva on kõrvalt vaadata, kuidas pisikesest grafiidiga kritseldatud visandist luuakse elav ja meeleolukas pilt, mis edastab just sel kritselduse hetkel kogetut. Hämmastab, kui ehedalt jääb isale meelde näiteks mõni suvel nähtud lahesopp ja selle värvid ja parasjagu valitsev meeleolu. Üles on vaja märkida vaid paelunud kompositsioon ning mällu salvestada see eriline hõng.

Enamus maalidest ongi saanud alguse mingist lihtsast ja toredast emotsioonist. Näiteks pilt

„Kärbseseened". Iss oli rattaga metsa vahelt tulles tundnud esmakordselt tol sügisel tugevat seene lõhna. Hüppas siis rattalt maha ning läks lõhna suunas, ja leidiski sambla seest ilusad suured seened –paraku aga kärbseseened. Sellest polnud aga midagi, seened toimetati ilusate ja tervetena koju. Kuna süüa neid ei kõlvanud, siis jäädvustati kogu see esimeste seente värskus ja ehedus pildile.

Või siis pildid meie Kassari saunast. Neid on päris mitu. Ühel neist on kujutatud sügist. Oranžikad ja kollakad-rohelised lehed kõikjal maas, osa puudel. Meil on ümber sauna mitu vahert ning otse sauna ees kasvab kõrge pirnipuu. Selle kõrval kuusk. Pilti vaadates võib tunda sügise lõhnu ning tajuda viimast nõrka päikesepaistet. Saun seisab tühjalt ja rahulikult, isegi ehk veidi nukralt. Sügis on ikka seotud suvekodust lahkumisega, saunaskäijaid jääb siis vähemaks.

Hoopis teises meeleolus on maalitud suveõine saun. Mahedad sinakas-rohekad sooja suveöö valgusega toonid. Väikesest sauna-aknast paistab punakas valgustäpikene ning sauna ees väike paljas saunaline, kes on kuumuse eest korraks välja lipsanud. Idee selleks motiiviks sai isa kord Aaserite juurde ühel suveööl külla minnes. Läks ta aga ette teatamata ning hoovi jõudes märkas, et pererahvas oli kõik saunas. Sauna aknast langes hoovimurule kollakas valgusvihk ning siseruumidest kostis hubane jutukõmin. See pilt jäi meelde ning taoline mõnus suveõine motiiv maaliti üles hiljem meie pere endi saunaõhtul.

Iga pildiga on seotud mingi armas lugu või mälestus, kas siis konkreetsest päevast, olukorrast või emotsioonist. Näiteks üks isa autoportreedest, kalamehe kuues, on samuti sündinud juhuslikult ja eelnevalt pikka nõu pidamata. Pilt on maalitud Hiiumaal. Isa oli just tulnud kalalt ning juhuslikult meie suvekodu seinal asuvast peeglist mööda minnes jäi pilk korraks peegelpilti pidama. Oli vahva valgus ning meeleolu. See maaliti üles ühe õhtuga ja on minu meelest väga tabav ja isikupärane. Midagi pole juurde pandud ega ära võetud.

Neid pilte ja emotsioone on seoses Hiiumaa ja Kassariga palju. See saar on meie pere jaoks kõigile erilise tähendusega ning hõlmab endas palju ilusaid hetki ja mälestusi. Mul on siiralt hea meel, et isa on osanud need mälestused ja tunded oma piltidel jäädvustada nii, et need püsivad niivõrd vitsalsetena kui tõetruudena.

Üks minu isiklikest lemmikutest on väike maal meie suvekodu valgest lubjatud kaminast, mille avausest hõõgub vastu soe praksuv kaminatuli ning mille ees ootab hiiglama mõnus vana Priidu kiiktool. See on nõnda ehe ja südantsoojendav ja õige tundega maalitud. Isa on veetnud ka ise pikki sügisõhtuid selle kamina ees istudes ja kakaod juues. Kirjutas ta siin ju raamatu „Meister" oma õpetajast ja kunstnikust Johannes Võerahansust. Tihti istuti siis päeva lõpus kolmekesi küdeva kamina ees sügistuuli ja tule praksumist kuulatades. Isale olid sel ajal ustavateks kompanjonideks kass Kiki ja labrador Luise.

Kassari on koht puhkamiseks, mõtete laagerdamiseks, inspiratsiooni kogumiseks ning looduse ilu nautimiseks. Nüüdki neil harvadel kordadel, mil isa Hiiumaale sõidab, võetakse aeg maha, käiakse (märkmik ja pliiats põuetaskus) väikestel jalutuskäikudel mere ääres ning metsaradadel. Hiljem linnas üllatatakse aga ikka mõne saarelt kaasa näpatud ja põue pistetud meeleoluga, mis saab taas ellu äratatud mõne vahva ja elurõõmsaimelise maali näol.

Ilusat kevadet soovides

Maria Viidalepp (tütar☺)

Ott Arder

26.02.1950-26.06.2004

Hetke vaid, mõni mälestus kestab,
kuid on neid, mida minna ei lasta.
Küllap siis on meil väga neid vaja,
sest nad leiavad aja, külastavad meid taas.

Hetke vaid mõni mälestus kestab,
kuid on neid, mida minna ei lasta.
Küllap siis meie vajame neid,
sest nad tulevad taas, kas sa ootad või ei.

Ott Arder „Suudlus läbi jäätunud klaasi“

Ott Arder võiks vabalt väärida rahvalauliku tiitlit, sest paljutki tema loomingust teab eesti rahvas peast. Arderi tekstidele on laule loonud Priit Pihlap, Andres Valkonen, Rein Rannap ja paljud teised. Kes eestlastest ei mäletaks lugusid „Must ronk“, „Tule metsa“, „Suudlus läbi jäätunud klaasi“. Ott Arder kutsus end sõprade seas kirjanduslikuks käsitööliseks. Arderi tekstid olid lihtsad ja mängulised, lõbusad nagu lasteluule, ent neis mängudes peitus vahetevahel ka parasjagu irooniat. Üks Arderi luuleloomingu esimesi avaldamiskohti oli „Pikker“, kuid ta oli pühendunud lastele luuletuste ja laulutekstide kirjutamisele. Ta on ise öelnud, et kirjataht on see, mis ühendab nii kaheksa-aastase kui kaheksakümne aastase inimese ja seetõttu peavad tema tekstid olema arusaadavad east olenemata.

Kassarlastele jääb ta meelde kui habemik, kes kandis baretti ja südame lähedal põuepudelit. Alati sõbralik ja pika jutuga. Jutu peale sai ta kõigiga ja kohe, ikka leidis ta mõne ühise tuttava või koha, millest heietada. Temaga koos võis nautida nalja või kurvastada koos teiste ebaõnne üle. Kevadel oli ta esimene ja sügisel viimane, kes ennast merevees karastamas käis, enamasti alasti.

Ott ja Kassari. Kassari ja Ott. Need on lahutamatud.

Linda Tikk

Voldemar Panso

sündinud 30. novembril 1920. aastal Tomskis
surnud 27. detsembril 1977. aastal Tallinnas

Tulevane näitleja, lavastaja ja teatripedagoog õppis Nõmme Gümnaasiumis, olles Lembit Odrese koolivend. Noore poisina tahtis saada meremeheks, siis klouniks ja siis kirikuõpetajaks. Juhtus aga nii, et 1941. aastal lõpetas ta Tallinnas lavakunstikooli. Töötas 9 aastat Tallinnas Draamateatri näitlejana. 1955. aastal lõpetas Moskva teatriinstituudi, 1964. aastal omistati talle kunstiteaduste kandidaadi kraad.

On teda, et 1939. aastal käis Voldemar Panso Emmastes ja esines seal näidendites koos legendaarse Emmaste naise Madli Väljaga. Hiiumaal viiekümnnendatel rahvanalju lindistades leidis ta nähtavasti ka Kassari.

1957-1977. aastani oli Panso Tallinna Konservatooriumi lavakunstikateedri juhataja. Koolivaheaegadel käis ta tihti Kassaris.

Kassaris elas Panso koolimaja põhjapoolses nurgatoas. Siin dramatiseeris ta Tammsaare teoseid. Siin valmis ka tema kandidaaditöö „Mauruse kool“. Õpetaja Marta Kalju sõnul istus

ta 10-12 tundi ööpäevas laua taga. Peale selle suhtles aga väga aktiivselt kohaliku rahvaga. Teda jätkus kõikjale.

Andis koolis lastele vene keele tunde, käis Vahe majas saunas koos poistega lumes püherdamas.

Tihti sõitis ta ringi Sopi Maunuse „Landuu-trammiga“. Sopi Maunus oli Lepa Anna vend, kolhoosi karjak, kes vedas hobusega küünist lauda juurde heina. Heinaveoks oli reele tehtud puuritaolised kõrgendused. Maunus oli lahke ja lõbus mees. Selle trammiga sõideti vahel ka poodi, külla õlut jooma või muid tähtsaid asju ajama ja maailma asju arutama.

Panso oli ka suur rännumees, oli vist kõik maailmajaod läbi käinud. Mäletan Kassari seltsimajas ta jutte India ja Aafrika reisidest. Need läksid alati täismajale. Nalja oli nii palju, et katus tahtis pealt kerkida.

Lapse ristimised, pulmad ja sünnipäevad – igal pool oli ta platsis. Kas kutsutud või kutsumata, kuid oodatud alati.

Kui kool 1964. aastal kinni pandi, siis hakkas ta Lepa Anna juures käima. Seal elas ta põõningul või „seina taga“ (Annal oli köök, tuba ja kamber). Kassarit nimetab Panso elurõõmu tekkimise kohaks. Ta polevat kusagil nii palju naernud kui Kassaris. Panso enda naer oli kõmisev, aval, heatahtlik – see nakatas ja oli nagu „hea tuju vitamiin“.

1965. aastal saigi Kassaris nähtust-koetust „Naljakas inimene“ kokku kirjutatud. Loodeti, et tuleb ka teine osa ... Siis tulid Pansol aga intensiivsed töö-aastad. Lisaks pedagoogitööle Noorsooteatri peanäitejuhi amet (1965-1970), siis Draamateatri peanäitejuhi koht (1970-1976). Tööpinge oli suur. Enda eest ei osanud ta hoolitseda. Riituse suhtes oli ükskõikne. Rohkem huvitas teda see, mis on peidul inimestes. Kassaris käigud jäid üha harvemaks.

Lepa Anna 80. sünnipäevale 1974. aastal Rannapaargus tuli ta koos Mari-Liis Külaga ja Mikk Mikiveriga, kuid oli siis juba haige. Neil oli soov ehitada Reigi saarele väike majake, kuid sooviks see jäigi.

1977. aasta detsembris käis Lepa Anna Nõmmel Panso matustel. Oli lumine külm aeg. Anna ütles, et mina pidin enne Vollit minema, kuid saatus tahtis teisiti. Nende vanusevahe oli 26 aastat.

Täpselt kolme aasta pärast saatsime ära Anna.

Pansole on omistatud 1964. aastal Eesti NSV teenilise kunstitegelase aunimetus. 1977. aastal lisandus sellele ta NSVLiidu rahvakunstniku nimetus.

Voldemar Panso viimane puhkepaik on Tallinnas Metsakalmistul, teatrirahva keskel. Kõigil ühesugused kalmutähised, nagu teatrisõduritele kohane.

Tiiu Kopli

Parem on linnas piima viia
Parem on kontor's raamatut pidada,
Kui augustis Kassari's elada,
Elusse armuda,
Armumist viistada.
Ja äke tunda -
Lõpp,
Ära sõit!
Püü!!

Kassari hellelump!!!

Panso

14. aug. 1960.

Mälestusi Pansost

Panso oli nii meie kui ka kogu Kassari rahva sõber.

Algul elas Panso Vahe majas, siis koolimajas, kus oli õpetajaks Marta Kalju ja kus ta kirjutas Tammsaare „Elu ja armastuse“ dramatiseeringu.

Pansole meeldisid vanad inimesed – Neitsimäe Toomas, Kaasiku Marta ja Priidu, minu isa ja paljud teised.

Kuna olime noored, siis sai ka küllalt palju olenguid peetud, kust Panso kunagi ei puudunud. Panso tuli alati kohale oma märkmiku ja pliiatsiga. Kõik, mis vähegi naljakas tundus, kirjutas ta üles. Ei saa salata, et tihti oli meil ka isa tehtud õlut, millel ei olnud just kaljakraadid. Kui Panso tundis, et aitab joomisest, lasi ta laua ääres istudes silmad „looja“ – nii umbes kümneks minutiks ja siis oli jälle kõik korras.

Ükskord tulime kellegi sünnipäevalt ja läksime möödaminnes Vahe maja juurest läbi. Oli talv, palju lund ja pime. Pansol kukkusid prillid lumme. Ehkki Panso „silmad“ olid kadunud, ei kaotanud ta oma huumorimeelt. Panso kõmiseva naeru saatel kobasime pimedas, sügavas lumes, aga prillid saime kätte.

Kord tuli ta meile külla oma esimese naise Bertaga, kes oli hambaarst. Mul on kõige rohkem meelde jäänud nende naer, mis täitis terve maja. Usun, et Panso nakatavat naeru teab iga inimene, kes ta'ga kunagi on koos olnud. Ja seekord oli naerjaid kaks.

Panso sobis minu õe Siiriga, neil oli nagu hingesugulus (Siiri oli lõpetanud kunstikooli ja olnud „Estonias“ tantsurühmas). Nende vestlus käis ikka kas kunstist või kultuurist.

Kord küsis Panso minult, mis on mu eluunistus. Mõtlesin, et šokeerin teda ja ütlen midagi, mis talle kindlasti hinge ei mahuks. Ütlesin – palju raha. Panso ilmet nähes mõistsin, kui pettunud ta oli. Ta vaatas mind nagu kummitust ja ütles: „Seda ma sinust ei oleks uskunud.“ Hakkasin naerma ja lohutasin, et tegelikult ma nii ei mõtle.

Käisime tihti Pansoga koos Piibuninal ujumas. Naersime teda, kui ta ilma prillideta vee alt tõusis – mitte pahatahtlikult.

Meie seltskonnast ei puudunud ka kunstnik Jaak Adamson, kes tihti Pansoga aasis.

Lahutamatu sõber oli veel Elle Lees – ülikoolis õppiv geograafia-eriala tudeng, praktikant, keda meie kutsusime Tinnaks. Tinna nime sai ta sellest, et õpetas Kassari rahvast tinna tantsu tantsima. Pansoga koos tegid nad selliseid nalju, et kõrvalseisjad naersid kõveras.

Need on minu mõned mälestused Pansost. Tegin alguse lahti, et paljud inimesed ta'st omi mälestusi kirjutaks. Ta vääris seda, et teda meenutada.

Vilja Saar

Mälestuskild OLEV ESKOLAST

Tänavu aprillis möödus 15 aastat kui Kassari rahvas jättis hüvasti oma armastatud Olev Eskolaga. Ta oli omaks võetud kui haruldaselt sõbralik, soe ja ka huumorimeelne inimene. Temast räägitakse alati ainult head. Kindlasti oli see vastastikune. Ühes oma teleintervjuus ütles Olev Eskola, et tunneb ennast Kassaris kui päris kodus. “Süda hakkab kiiremini lööma juba siis, kui praamile astun, ja kirjeldamatu soe tunne tekib, kui jalad puudutavad Hiiumaa pinda”. Ka tema enda soov, jäädagi puhkama Hiiumaa mulda, sai selle rahva poolt täidetud. Tema kalm Kassari surnuaias külvati lillede ja pargadega üle, tundus, et kogu Hiiumaa oli teda igavikuteele saatma tulnud. Tema kalm on alati hoolitsetud.

See kõik räägib sellest, et Kassari rahvas ühines ja jagas seda suurt armastust ja sümpaatiat Eesti ühe silmapaistvama draamanäitleja Olev Eskola vastu, kelle andesärast said osa tuhanded teatrisõbrad ja miljonid filmisõbrad. Eskola filmirollide arv ulatub ligemale neljakümneni (nii on ta ise oma loomingulisele kaardile, mis Kinoliidu arhiivis, kirja pannud), neist kümme

Eesti filmides, ülejäänud nn liiduvabariikide ja ka keskstuudios tehtuis.

Oleks lausa ekslik arvata, et need on ainult mingid väikesed kõrvalrollid, milles režissöörid oleksid teda kasutanud vaid tüpaažina, mõnes sakslase või Balti aristokraadi rollis. Ehkki esmalt teda sellisena ka nähti ja taolistesse rollidesse kutsuti, veenduti peagi, et Olev Eskola kui näitleja potentsiaal võimaldab tal luua kõige eripalgelisemaid karaktereid. Nagu juba öeldud, ei rakendatud teda episoodides, vaid usaldati alati looma määrava tähtsusega tegelaskujusid, vahel ka peategelasi. See, et paljud eesti näitlejad mängisid nõukogude ajal vennasvabariikide filmides, oli meie näitlejatele väga heaks võimaluseks oma ande rakendamisel, seda enam, et kodustuudios "Tallinnfilmis" ja ka "Eesti Telefilmis" loodavate mängufilmide arv kokku küündis 3-5 filmi aastas, ühel aastal imekombel kaheksani. Eestis ei olnud eraldi filminäitlejate kooslust, filmidesse võeti mängima ikka teatrinäitlejaid, kõikidest meie teatritest. See andis režissööridele suure valikuvõimaluse sobiva näitleja leidmiseks. Ja loomulikult võisid nad samuti valida näitlejaid üle terve Nõukogude Liidu, mida aeg-ajalt ka tehti. Selles pole midagi üllatavat, terves maailmas on saanud see tavaks, et filmidesse kutsutakse mängima eri rahvustest näitlejaid, ikka parima resultaadi nimel. Arvestades aga sellega, et Eesti teatrinäitlejail puudus, enamikel juhtudel, filmis mängimise kogemus, jäid meie tugevad ja suure isikupäraga näitlejad ekraanil pahatihti alla oma tasemest, alla sellest, kes nad olid teatrilaval. Need, kes pidevalt filmides mängima hakkasid, ületasid varsti selle barjääri. Nende hulka kuulub kindlasti ka Olev Eskola. Seda tõestas ka repertuaari muutus, teda ei nähtud enam ainult negatiivsetes rollides "halbu sakslasi" mängimas.

Olev Eskola esimeseks mängufilmiks oli Tallinna Kinostuudios tehtud "Jahid merel", rež. M.Jegorov (külalisesena), 1955.a., ja ta meenutab seda aega nii: "Alguses olin muidugi ebalev, aga kuna suhtun igasugusesse asja suure huviga, siis ajapikku elasin sisse. See oli huvitav aeg. Tagantjärele mõeldes ma ei ütleks, et ma kartsin, et ei saaks hakkama. Kõik oli põnev. Mu ümber olid kenad inimesed, abivalmis ja seega me läksime ruttu selle uuega kaasa. Huvitav oli ka jälgida, kuidas mu oma kolleegid teatrist olid filmis kuidagi teistsugused, nagu uued. Üks minu partneritest selles filmis oli Kaarel Karm, kes oli mulle olnud juba pikki aastaid lavapartneriks teatris. Ja ma pean ütlema, et väga tõsise töömehena mulle näis, et ta suhtus ka filmi töösse täie tõsidusega. Ma tahan sellega öelda, et Kaarel Karm ei võtnud üldse midagi pinnapealselt ette. Seetõttu oli temaga hea kontakteeruda. Ja kuigi ka tema jaoks oli ju filmitöö võõras, ma ei märganud kunagi, et ta oleks võttele tulnud tühjal. Ta oli selleks alati seesmiselt valmis".

Sedasama võib öelda ka Olev Eskola kui vana kooli näitleja kohta, et ta ei suhtunud ühtegi oma rolli, olgu teatris või filmis, kergekäeliselt, pealiskaudselt, vaid püüdis alati leida mingi oma, ainult talle omase lähtenurga, mis enamikel juhtudel ka õnnestus. Ja oma töödest rääkis ta alati, positiivne noot hääles: "Ka minu teine film on mereteemaline, kui nii võiks öelda, see oli "Esimese järgu kapten"(1958. rež. A.Mandrõkin), mis oli tegelikult Tallinna Kinostudio film, aga me tegime seda "Lenfilmi" baasil Leningradis. Ja see töö oli minu jaoks väga huvitav, nii nagu kogu filmimisega seotud aegki. Ma kohtasin selle filmi võtete käigus niisugust suurt teatri- ja filminäitlejat nagu Boris Livanovit. Tema suhtumine minusse oli ülimalt heatahtlik. Ta ütles nii muuseas mulle: "Pole viga, selle osaga sa lähed suurele ekraanile". Ja küllap selles ütlemisses oli tõetera sees, sest pärast seda filmi hakkasin saama järjest pakkumisi ka teiste stuudio filmidesse. Aga "Esimese järgu kapteni" võtted olid minu jaoks tõesti huvitavad, sest kogu see keskkond, milles meil tuli filmida, oli ju minule kui näitlejale, täiesti uudne. Terve filmimise aeg elasime "Aurora" ohvitseride kajutis niiöelda tõelises keskkonnas. Näiteks – seisime koos Livanoviga kai ääres ja turistid pildistasid ja filmisid meid kui selle laeva ohvitseri. Ja muidugi krahv Everlingi roll ise pakkus mängimiseks võimalusi. Näitlejal tuleb väga harva ette, et ta peab mängima pimedat ja kurti inimest, milliseks krahv Everling pärast peksmist muutub, kuid mind aitas väga ümbritsev õhkkond ja üleüldine väga hea suhtumine minusse. Sest minu jaoks hakkab üks filmivõte peale palju, palju enne võtet. Mind ei sega see, kui keegi lööb kusagil võttepaviljoni nurgas naela põrandasse või klopsitakse kokku dekoratsiooni, sest sellest peab aru saama, et seda on ju minule vaja. Me teeme ju kõik koos

filmi ja mind see kaos ei sega. Tahan öelda sellega seda, et minu jaoks hakkab filmivõtte peale elektrikutest, lavameestest, kaamerameestest. Kui ma nendega saan hea kontakti, hakkab ka kõik muu mõnusasti minema. Minu käest on küsitud et miks ma nii palju olen mänginud neid nn negatiivseid rolle?! Ega sellele ei olegi nii kerge vastata, sest kõik oleneb ju režissööri nägemusest, missuguses rollis ta üht või teist näitlejat näeb. Oma osa mängib siin ka mingi väljakujunenud stamp, see tähendab et kui negatiivne, siis peab olema kindlasti väljakujunenud tüüpiliste tunnusjoontega ja käitumismaneeriga kuju. Oli mul üks niisugune juhtum Gruusias tehtud filmis ("Kindral ja maarjalilled"). Olime kolm võttepäeva juba teinud, kui mind kutsuti juhtkonna ette ja öeldi, et me ei ole teie osatäitmisega nõus. Te mängite halba inimest liiga pehmelt ja heatahtlikult. Rohkem on vaja verd ja pussnuge. Vastasin, et ei saa osa muuta, olen nii mõelnud ja kui see ei sobi, tuleb töö pooleli jätta. Läksin hotelli, jalutasin paar päeva ringi, kuni filmi direktor tuli ja teatas, et las kõik jääb nagu oli, mängime samamoodi edasi. Hiljem sain selle osa eest preemia. Ma ütlesin neile kohe, et kui me näitame oma vaenlast algelise ja primitiivse, siis teeme oma võidu väiksemaks. Vaenlane on aga kaval, pealtnäha mitte halb. Ta armastab oma naist, lapsi, Bach'i muusikat, aga mis tema sees sünnib, seda me ju ei tea, ei näe. Ning seda suurem on tema teo pahelisus. Peame inimeses otsima ka teisi külgi. Ega me tänaval ei saa öelda, et see on paha, see on hea. Olen väga palju inimesi näinud oma filmitöö jooksul, ometigi ma ei saa öelda, et töö mitmete režissööridega ja tuntud näitlejatega oleks mulle rohkem andnud kui kohtumised lennukis, rongis, teemajas. Seal olen saanud suuri elamusi, mis on mind silunud, aidanud. Ma olen näinud seda, mida ei teadnud olevatki.

Ühes teises Gruusia filmis ("Mina, uurija") lasti mind kukkuda üle kanali serva. All oli loomulikult paat patjadega. Aga ma ei ole sellele mõelnud, et minuga midagi juhtuda võib. Tean, et nad mind hoiavad, sest mind on pärast seda võtet ka veel vaja, kasvõi duubliks. Väga raske võtte puhul on juba kaskadöör.

Kui veel partneritest rääkida, siis pole tegelikult olnud mitte ühtegi filmi, milles poleks osalenud vähemalt ühte, paremal juhul kaks-kolm esmaklassilist näitlejat. Filmis "Residendi saatus" (Gorki nim. Kinostuudio, Moskva) oli minu partneriks Rostislav Pljatt. Aga huvitav oli ka kohtuda Austria TV direktori Klaus Mülleriga, kes ka selles filmis kandvat ülesannet täitis. Kuna ma valdan saksa keelt, siis räägin selles keeles vaja olevad rollid ka ise sisse. Ka vene keelega saan hakkama, kui on vaja aktsenti, ent puhta vene keele puhul loomulikult dubleeritakse. Ma ei ole dubleerimise vastu, kui leitakse sobiv näitleja, kes tabab dubleeritava intonatsiooni, kõnemaneeeri ja rollis peituvat meeleolu.

Viimasel ajal meeldivad mulle rohkem ajaloolised rollid, nad on sageli rikkamad kui kaasaegsed. Üks selliseid osi oli Riia stuudios, režissöör Gunars Piesise film "Sajandi vahetusel", milles ma mängisin vana parunit. Sinnamaani leiti minus ikka keakealist siledat meest. Seal läks suure üleminekuga vanaks meheks, sedavõrd, et grimmikunstnikule jätkus ka tööd. Aga ajaloolised rollid rikastavad näitlejat ennast, annavad toitu fantaasiale. Peamine niisuguste rollide loomiseks ja üldse rolli loomiseks annab kõige esmalt autori poolt kirjapandud kuju ise. Ja muidugi ka kirjaniku teiste töödega tutvumine, mida lugedes võid sattuda mõne ootamatu leiu peale just antud, konkreetse kuju loomiseks. Viimasel ajal loen suure valikuga, peamiselt reisikirjeldusi, ajaloolisi jutte, biograafiaid, seda, mis tõesti on olnud. Tõsielu tabamine on näitlejale kõige tähtsam. Teatrilaval saab seda kõike rakendada paari tunni, aga filmis mõne kuu jooksul. Alati olen püüdnud otsida tõde, ükskõik kas teatris, raadios, TV-s, filmis, estraadil. Minu isa ütles: "Ükskõik, mis tööd sa teed, otsi tõde. Ära valeta!" See on kõigi rollide avastamise alus. Kui sa selle inimesega tuttavaks saad, on üks osa rollist käes. Edaspidine oleneb andest, kui seda on. Tõde otsides saab resultaatile kõige rutem lähedale. Ma ei ütleks, et oleksin midagi või kedagi otseselt järele teinud, st kasutanud nn prototüüpi. Eks portreed kogunevad minusse ja hiljem ma leian vajaliku sealt intuiitiivselt üles.

Üks tüüpilisi küsimusi näitlejaile on, kuidas te ennast laete? Ei pääsenud minagi sellest. Kuidas ma ennast laen? Looduses. See on sisemise vajaduse järgi minusse tulnud, ja juba nooruses. Suhe loodusesse – õige varakult hakkasin jalutama, ringi liikuma. Jalutades

äärelinnas nägin elu, inimesi. See oli nagu varjatud kaamera. Jalutasin pikki ringe Piritale, Kosele ja sellega seoses need linnud ja lilled, puud ja põõsad, rohelus ja lumi, vesi ja tuul, päike, meri ja jõgi, kaldad ja kraavid – see kõik viis mind lõpuks enda jaoks pideva koha valikule Hiiumaal. See on 20. aasta jooksul olnud mu teine maailm, kus ma olen saanud teha, mida ma tahan. Teen tööd maja juures, aias. Seal on meri ... Aga midagi ma ei tee sunniviisil, tunniplaani järgi. Veel nüüdki teen üksipäini mere ääres neidsamu diktsiooni harjutusi, mida 17-aastaselt tegin. Talvel tõmban tööde vaheajal natukene hinge, ootan kevadet, et minna oma unistuste maale Kassarisse ja vaadata, mida need rohulibled ja õied hakkavad tegema”.

Kuna tegin selle intervjuu aastaid tagasi ühes oma telesaates ”Filminäitleja Olev Eskola”, siis oli selles juttu põhiliselt filmitööst, samas pühendas ta meid oma rolliloomesse, mis oma põhiolemuses on ju sarnane nii teatris kui filmis, raadios ja TV-s. Kahtlemata kuulus Olev Eskola nende näitlejate hulka, kes oma andesäraga rikastas kogu Eesti teatri- ja näitlejakultuuri lugu. Ta on mänginud nii Eesti klassikute; Tammsaare, Gailiti, Vilde, Mälgu, Lutsu jt. kui ka maailma suurmeeste Shakespeare’i, Moliere’i, Lev Tolstoi, Lermontovi, Gorki jt. kirjutatud tegelaskujusid.

Olev Eskola kaunikõlaline hää on kõlanud aastakümneid Eesti Raadio kuuldemängudes ja jutusaadetes, olles ka siin kuulajate lemmikuks. Nii ka Eesti Televisiooni telelavastustes. Alles hiljuti oli võimalus näha tema ja Lia Laatsi suurepärasest esitusest Ivan Bunini novelli põhjal tehtud telelavastust ”Hämarad alleed” (1977, lavastaja V.Aruoja). Ja aeg-ajalt on ikka ja jälle filmi- ja video vahendusel võimalik heita pilk selle rikka andega näitleja loominguks.

Olev Eskola sündis 1914. aasta 18. novembril Tallinnas ja suri Kassaris 4. aprillil 1990. Kuni aastani 1934 oli tema nimeks – Olaf Esperk.

Õie Orav

ALO (ALEKSANDER) HOIDRE (26. I 1916 – 2. X 1993) graafik, maalija, raamatukunstnik, kunstipedagoog

Alo Hoidre sündis Petrogradis. 1920. aastal asus perekond elama Tallinna. Aastail 1934-37 õppis A.Hoidre graafikat Riigi Kunsttööstuskoolis, 1938-41 – Riigi Kõrgemas Kunstikoolis (reorganiseeritud Jaan Koorti nim. Riigi Rakenduskunsti Kooliks). Aastail 1941-43 oli rindekunstnik Punaarmee rahvusväeosa koosseisus, 1943-44 tegutses kunstnik-stipendiaadina Moskvas ja Leningradis. Aastail 1945-86 töötas graafika õppejõuna ENSV Riiklikus Kunstiinstituudis (sõjajärgse nimetusega Tallinna Riiklik Tarbekunsti Instituut). A.Hoidre on kuulunud Kunstnike Liidu juhatusse, Kunstifondi nõukogudesse jne. 1983. aastal sai ENSV rahvakunstniku aunimetuse

Alo Hoidre esines näitustel alates 1938. aastast. Algusest peale oli tema meelistechnikaks lito, milles pääses mõjule tema joonistajatalent ja mahlakas, maaliline käsitluslaad. Lito kõrval viljeles ta sõjajärgsetel aastatel monotüüpiat. Tema rindejoonistused kuuluvad parimate hulka selles žanris. Aastail 1945-49 töötas ajalehe ”Sirp ja Vasar” kunstilise toimetajana, lehe jaoks tehtud joonistused on laadilt veel seotud sõjaeelse perioodiga. Juba neljakümnendate aastate algul hakkas ta illustreerima raamatuid. Illustratsioonide eest Fr.R.Kreutzwaldi ”Kalevipojale”, mis valmisid koostöös O.Kangilaski ja R.Sagritsaga, sai ta 1950. aastal riikliku preemia. Omaegse illustratsioonikunsti saavutuseks olid ka A.Hoidre illustratsioonid E.Vilde romaanile ”Mahtra sõda” (1947 ja 1954).

Vabagraafikas valmisid sõjajärgsetel aastatel temaatilised litosarjad ”Eesti tööline” (1945) ja ”Eesti põlevkivitööstus” (1949). Eesti kunsti elavnemine viiekümnendate lõpul ja kuuekümnendatel haaras kaasa ka Alo Hoidre. Kümnendi algupoole laadi iseloomustab

geomeetriline stilisatsioon, seda ka valdavalt sinises tonaalsuses temperamaalides. Kümneni keskpaiku ilmub tema töödesse ühe elemendina kollaaž. Üks ainevaldkondi on vanad esemed, millele kunstnik omistab hingestatust.

Nagu kogu eesti kunstis, nii kasvab ka A.Hoidre loomingus kujundi nägemuslikkus ("Veneetsia biennaalil" 1964, litosöövitus). Teoste geomeetrilisse koesse lülitab ta realistlikke detaile, estampidesse ilmub koos serigraafiaga fotokasutus. Tallinna II graafikatriennaalil 1971. aastal saab kunstnik lehtede "Rahutus", "Lelu" ning "Must maagia" (lito, serigraafia) eest ühe peapreemiast. VI triennaalil 1983. aastal saab ta Kultuuriministeeriumi preemia litotriptyhhoni "Maa" eest. Tema silmapaistvamad, monumentaalsed raamatukujundused langevad seitsmekümneandatesse aastatesse – "Vanem Edda" (1970), E.Vilde "Mäeküla piimamees" (1973), "Nibelungide laul" (1977).

Litost ja graafilistest segatehnikatest jäi astuda vaid üks samm ning selle ta paarkümmend aastat tagasi astuski, hakates maalima.

1991 aastal Alo Hoidre 75. sünnipäeval oli graafika ja maalide näitus galeriis "Vaal". Hoidre on endas kandnud sümpaatiat abstraksionismi vastu ja tema 1988 aastal valminud "Ime" on selle tõestuseks üks paremaid maale.

Alo Hoidre: Kui 1941 kooli lõpetasin, lubati kolme-aastane stipp Pariisi, aga saadeti kolmeks aastaks Siberisse nälgima. Pariisis käisin hiljem, seitsmekümneandatel alles. Lemmikõppejõud oli Mellik, andis joonistamist, õppisin aga peamiselt ise, olen jäärpäine iseõppija. Eeskujusid on mul nagu igal oinal, aga üks neist on Toulouse-Lautrec. Tal on joon ja värv käes. Juugendist ujus meil puhtalt välja ainult Kristjan Raud. Austan teda väga. Pool minu loomingust on abstraksionism, seal on tunnetust kõige rohkem, figuurides on alati vähem, seal on jälle dünaamikat.

"Vanemas Eddas" ja "Nibelungides" võisin rakendada abstraktset liini, need on mulle väga südamelähedased tööd.

Aktimaalimine on raskem, seal mängib graafiline värk. Mulle on oluline kogu maal ja maalipind, seal uisitad ja liigud igat pidi.

Tähtsam on kuidas, mitte mida.

Aino Kallase 90.sünnipäevaks ilmus Ellen Niidu tõlkes kogu "Kuoleman joutsen" ja selles luuletus "Tormi süda". Alo Hoidre pidas seda nagu endast kirjutatuks:

Kui pööristorm raevutseb, on selle südames vaikne,
tormi südames on pelgupaik
Sa otsid mind taga, et tappa
Sa oled koletu raju saatnud, mind hävitand
Aga vaata, ma pagesin mere saarele
just nagu tormi südamesse,
lammaste hulgas ma laman neid ehmatamata
vajun maahalliks kiviks, et keegi ei märka
kumalasi sumatab lendu mu juustest
ja väikesed lilled sirguvad välja mu rinnast
päike pleegitab mind ajupuuks,
mu mured pagevad laiali otsekui kalaparv madalas vees.
Kes võiks mind leida?
Vaenlane on piiranud sisse mu saare,
Vahused veesambad viskuvad üles ja vajuvad jälle.
Soolane vesi varitseb mind,
Kuid tormi südames on mul vaikne ja turvaline olla.

Ta armastas Kassarit ja merd üle kõige ...

Alo Hoidre on maetud Tallinna Metsakalmistule.

Anne Jaama

Meenutuste mosaiik Kassari algkooli päevilt

Mees peab tarkust taga nõudma,
noorus on ju külvikuu...

Mina astusin kooliteele 1929. aasta 1. oktoobril. Siis kehtis kord, et lapsed lähevad algkooli 1. oktoobril ja kaheksa aasta vanuselt. Mina olin pisut üle kaheksa, see tähendab küpsem. Olen sündinud 12. märtsil 1921. aastal Hiiumaal Emmaste vallas Külakülas Tõnise talus teenija lapsena. Tol ajal oli koolides palju õpilasi. Üksi meie väikesest külast (23 talu) Orjakus astus kooliteele 1-6. klassi kaugelt üle kahekümne õpilase. Koolitee oli lapsi täis. Orjaku lapsed kogunesid „kapteni“ korraldusel kampa, nii oli lõbusam ja toekam.

Väga hästi on veel meeles esimene koolipäev. Ilm oli hästi ilus, päike paistis, tõeline vananaiste suvi. Eriti uhke ja suursugune oli koolitee lõpuosa, mis kulges läbi pargimetsa alleena. Kuna ma olin ka varemalt seda teed käinud Kassari poes, siis tundus see väga kodune ja südant soojendav, kuid ka suursugune ja tähtis. Kui oleme jõudnud koolimajja, siis tundus see kivihoone, kuigi suursugune, isegi võõrastava ja külmana. Sees olid avarad suured ruumid.

Kõigepealt võttis meid vastu suur avar esik, kust uksed läksid paremalt õpetajate kantseleisse ja vasakult klassidesse. Uksest sisenemisel sattus kohe I, II ja III klassi, sealt läks paremalt poolt edasi IV, V ja VI klassi. Suures klassiruumis oli piki ruumi kolm rida pinke. Õpetaja laud oli meie klassis lõuna otsas, samas seinas oli ka tahvel. Pinke oli klassis vist 60 ringis, a' igale klassile 20 pinki, võis olla ka rohkem. Samas ruumis oli veel harmoonium ja raamatukapp. Selles ruumis olid kooliõpilaste laulutunnid, 3 klassi korraga. 4,5 ja 6. klassi ruum oli analoogne, aga selle ruumi õpetaja laud oli põhjapoolses otsas, koos tahvliga. Kooliõpilaste WC ruumid olid selle ruumi lõunapoolses otsas. Sellest ruumist läks ka uks WC-sse, väljast oli teine uks.

Maja läänepoolsel küljel asus kooliaed, milles olid viljapuud, marjapõõsad, lilled ja peenrad ning kompostihunnik ja lõpuks pumpkaev. Kõik näis olevat hästi korras. Aednikuks oli koolidirektor ja õpetaja Aleksander Loomets, töölised olid õpilased. Koolimaja eest läks läbi maantee, mis ühendas mõisa südant Kassari mäega, teine ots ühendas läbi mõisa rohtaia küla. Selle tee loodepoolsel küljel asus suur muruplats, mis oli õpilaste vaba aja veetmiseks vahetunnis, seal peeti ka võimlemistunde. Platsil, peaaegu keskel kasvas üks hästi suur ja lopsakas tamm. Platsi lõunapoolsel küljel, mäeveerul olid endise mõisa sakste häärberi varemed, mille kohalikud ulakad poisid olid 1928. aastal põlema pannud. Ümber platsi olid sireli hekid ja põhjapoolsel piirdel heki taga kulges maantee ida poole. Maantee vastas olid suured uhked võimsad mõisa paekivist hooned koos ilusa kasvahoone ja elumajaga ning kahe eraldi rohtaiaga, mis siis kuulusid Anton Kärnerile, kes oli mõisas kärneriks olnud ja oli seda ka siis. Antonit tundsin juba enne kooli, sest käisin temalt õunu ja pirne ning kevadel kaalika- ja kapsaistikuid ostmas. Õunu, pruune, punaseid, kollaseid ja valgeid müüdi siis liitri-mõõduga ja need olid odavad, lapse meelest. Rohtaedade peremees Anton oli väga lahke ja viisakas, ülimalt intelligentne ning töökas mees.

Esimene koolipäev kulus tutvumiseks. Saime teada, et õpetajad on 1-3. klassini Alide Medri ja 4-6. klassini Aleksander Loomets, kes oli ka ühtlasi kooli direktor. Mis minule on esimesest koolipäevast meelde jäänud on see, et Kassari lapsed olid meist, Orjaku lastest palju-palju suuremad ja mõistagi tugevamad. Eriti pikad poisid olid Robert Suurvärav, Jõpisseljad jne. Isegi mõni tüdruk oli poiste pikkune, eriti pikk oli Vilma Eerik jne. Mina olin siis väikest kasvu ja arvasin, et ega nendega tasu küll rinda pista.

Esimesel päeval meile eriti koduseid ülesandeid ei antud. Anti õpikud, vihikud ja muid vajalikke õppevahendeid. Valdavalt olid kasutusel vanad õpperaamatud. Neid sai tasuta, aga uute eest pidi maksma. Mina sain kõik õpperaamatud ja muud õppematerjalid tasuta, sest minul puudus isa ja kodu, kus elasin, oli vast üle valla vaeseim majapidamine, sest puudus normaalne peremees. Oli küll meeshing, aga üks mehe nimest ei arene elu, mulle oli see mees võõras. Olin peres viies ratas vankri all.

Esimene koolipäev oli neli tundi pikk. See oli rohkem omavahelise tutvumise päev, nii kooli kui ka õpilastega. Mina tundsin enne kooli mitut Kassari poissi, nagu Vahe Ilmarit, Kask Ottot, Sooba Pauli, poepoisse, Pao Ralfi ja Toominga poisse jne. Need tutvused said alguse minu

Kassari poes käimisest. Koolimajast hakkasime minema koos, nii Orjaku kui ka need Kassari lapsed, kellele kodud olid Kassari-Orjaku külatee lähedal: Pärna, Kalda, Kaasiku, Laasi, Masu, Jäneda ja Sopi lapsed. No meid oli ikka siis üks suur punt koos, nagu sügisel kuldnokki parves ärälennul soojale maale. Olime siis veel suhteliselt võõrad ja seega toimus kojutulek päris rahulikult.

Kõigil oli endaga tegemist küllaga, raamatud, vihikud ja penaal olid harjumatud asjad.

Minu koolitee Orjaku sadamast koolimajja oli ligi 3 kilomeetrit pikk, osadel lastel oli aga veidi üle 4. kilomeetri astuda. Esialgu käisime kõik ilusasti koos, kuid aja jooksul toimus selekteerumine, kus sikud eraldati lammastest. See tähendab rikaste vanemate lapsed eraldusid meist, vaesemate vanemate lastest ja nii kestis see kuni kooli lõpuni. Nii oli see ainult Orjaku õpilastega, Kassaris ma seda ei märganud. Mina kuulusin vaeste hulka, see tekitas minus trotsi. Olgugi et olin vaene poiss, aga mu hing oli piisavalt rikas, ma olin karastunud töödega nii maal kui ka merel. See trots pani mu hinge põlema ja peopesad sügelema. Juba kolmandas klassis sai sellest seisust vahest villand ja ma tegin paarile Orjaku poisile selgeks, kes on kes. Eks nad kaebasid õpetajale ära, et mina kiusan neid koduteel, tasuks määras õpetaja mulle peale koolitunde kinnijäämise üheks tunniks. Aga see „memmepoeg“ sai teine päev veel tugevama „õppuse“, kuidas Luukas õlut teeb. Poiss võttis õppust ja pärast seda meil enam arusaamatusi ei olnud, olgugi et ta oli Orjaku küla kõige rikkama mehe poeg – suurtaluniku võsu. Hiljem, 1953. aastal, kui töötasin Käina kolhoosis autojuhina ja olin oma autoga Käina kooperatiivis tööl, ründas ta mind purjus peaga. Mina teda ei puudutanud, aga seda nähes Voldemar Sahtel lahutas meid. Ta tahtis jõuga ära võtta minu autot ja sellega ära sõita. Vot nii pika vihaga oli see miljonäri poeg, olgu muld talle kerge! Aga noh, kus lapsi koos palju, seal on ka möllu ja kisa-kära.

Kassari poistega meie, Orjaku poisid, rinda pistma ei hakanud, sest kool kuulus neile ja nad olid ikka nii pikad ja suured ning ka jõulised. Minul isiklikult olid mitmed Kassari poisid väga head sõbrad, sõna tõsisel mõttes.

Esimeses klassis olid õppeaineteks emakeel, matemaatika, laulmine, käsitöö ja veel midagi, mida ei mäleta, kuid võimlemine oli ka.

Koolitund oli 45 minutit pikk ja siis vahetund 15 minutit. Päeva keskel oli ühes vahetunnis lõunatund, siis igaüks näksis oma kaasavõetud toitu. Alates neljandast klassist saime kooli poolt lõunati leivapala juurde tasuta klaasi kuuma suhkruta teed. Talvel kulus see kuum tee kohe marjaks ära.

Tol ajal olid talved külmemad ja lumerohkemad ning sageli tuisused. Olime kooliteel sageli kubeni lumes. Ega siis polnud lastel ega ka teistel sooje ja veelkindlaid jalanõusid ega sooje kasukaid. Minul oli küll esimestes klassides soe karusnaha immitatsiooniga mõnus kasukas. Selle kinkis mulle kallis vanaema Liisu Kuik, rahu tema põrmule Mänspea kalmistul. Ta oli mulle väga kallis ja hea, hoolitses minu eest nii palju kui sai. Väga sageli tuli ta jalgsi Nurste külast mind vaatama ja alati tõi ta mulle midagi kingiks, olgugi et tal endal polnud midagi peale haige poja, kes põdes lastehalvatuse tagajärjel. Õhtul astus ta taas koduteele Nurste külla, kuhu oli veidi üle 20. kilomeetri. See oli suur armastus lapselapse vastu, sest ta teadis, kui raske oli meie perekonnaelu, mitte üksi majanduslikult. Meil puudus rahulik elu. Peremees võis iga hetk muutuda üliagressiivseks ja ema ning minu kallale tormata. Ta peksis meid kui arukaotanud inimene. See oli valus vahepala, aga ta kuulus minu lapsepõlve ellu. Vabandan.

Minule meeldisid koolis kõige rohkem ajalugu, matemaatika, maateadus, käsitöö, laulmine ja kirjandite kirjutamine. Kõik need annid on Suur Looja ka minule annud, vist sellepärast, et minu lapsepõlve elu oli nii ebainimlik. Üks Orjaku poiss sai minult tõsise õppetunni varastamise eest, nimetame asju õige nimega. Too poiss varastas neljandas klassis ühes käsitöötunnis ära minu taskunoa. Nuga ma tagasi siiski ei saanud, aga õppus oli mehepojale „mõnus“ ja ma õpetasin teda kohe mõnuga.

Ma olin koolis küll väike (praegu 172 cm pikk), kuid väga elava iseloomuga ja küllalt aasakas. Õppimine minule pinget ei valmistanud ja ega ma kodus, selles väikeses onnis ka midagi eriti õppida saanud, sest onn oli väike, lapsi mitu ning peremees üliagressiivne ja riiakas. Mida koolis õppisin, see oli ka kõik, aga tunnistused olid alati rahuldavad, mõni aine isegi hea ja väga hea. Kuni neljanda klassini viisin õpikud veel koju, aga edaspidi jäid kõik koolipingi sahtlisse, kust koristajatädi Liisa need kantseleisse õpetaja kätte viis.

Vana Loomets püüdis küll mind iga kord küsida, arvates, et võtab mind vahele, aga tutkit,

vastasin alati kõik neljadele ja viitele, eriti hea oli mul mälu matemaatika osas ja on seda ka täna. Tänu heale annile olen oma elus olnud pikki aastaid raamatupidaja. Viimane töö oli enda elamukooperatiivis Mustamäel nimega „Kungla“, kus töötasin 18 aastat kohakaasluse alusel. Pea võttis mul õkva lennult. Minu tütrepoeg Raimo Reinans õppis TPI-s majandust ja lõpetas, nagu ema ja isagi, viitega. Praegu on tal oma raamatupidamise firma, kus ta ise ka selle 2+2 -ga tegeleb. Poisil läheb väga hästi. Nii palju on minu annet edasi läinud.

Toona oli Kassari koolis oma õpilaste seinaleht. Sinna võis iga õpilane kirjutada ja pilte joonistada. Minu jutud ja pidid olid mere-temaatilised ja neid oli igal hommikul seinal üks või kaks. Sageli tegin neid koolis klassis peale tunde, muidugi õpetaja loal, sest ta teadis minu elu kodus läbi ja lõhki. Olukord oli nii nagu ta oli, Loomets külastas isiklikult meie kodu ning nägi seda elu ja olu küllalt selgesti. Ta kohtas ka seda hullu peremeest, aga ega sellest midagi ei muutunud, agressiivne hull on hull ja selleks ta jääb ja meil ka jäi, kuni mina temast vabanesin 1935. aasta sügisel oktoobrikuul, mil naabrimees Aleksander Liiv viis mu merele oma laeva. Sellest ajast peale olin meremees kuni 1943. aasta lõpuni, tehes merel läbi 1941. aasta sõja eesliinil, aga jäin ellu. Oli keegi nähtamatu, kes meid ja meie laeva kaitses. Julgen sulle öelda siiralt – see oli Suur Jumal, kes oma väega suutis mind päästa kõige halvemast. Ta on minu juures olnud ja veel palju kordi hädaohust päästnud, isegi surmast. Kiidetud olgu meie kuningate kuningas! Küll on au selle sõjamees olla, kel vägi ja võimused ...

Ma pean ausalt ütleva, et eriti meeldis mulle käsitöötund. See oli kõige oodatud tund. Juba esimesest klassist hakkas õpetaja Loomets käsitöötundides lastele õpetama vanade raamatute köitmist, korvide punumist, vineerist ja puidust tarbeesemete tegemist. Ta õpetas meid tegema kadakapuust võipütte ehk rasju, puidust ämbreid jne. „Vana“ oli ka ise suur käsitöö fänn, ta oli pärit Läänemaalt Ridalast maakodust ja soovis, et ka meie õpiksime maamehele esmavajalikud tööd enam vähem selgeks, et eespidises elus omadega toime tulla. Minust küll maameest ei saanud, aga õpitud tarkused kulusid marjaks ära. Mulle meeldis väga käsitöö-looming ja see pisik jäi mulle kohe külge ja on seda veel tänaseni. Nüüd teen puidust suveniire, olen neid teinud aja maha võtmiseks juba ammust ajast. Kuna mina oma töömehe elust olen 75% töötanud küllaltki vastutavatel juhtivatel ametipostidel, siis käsitöö vabastab pingest ja lööd saateks laulujoru. No laul meeldib mulle lõpmatuseni, ta on mul saatjaks hommikust uinumiseni. Olen laulnud Hiiumaal Luguse palvemaja pühapäeva lastekooris, Käina rahvamaja segakooris, Haapsalu kultuurimaja meeskooris jne. Töötasin Haapsalu Autobaasis suurte busside juhina ja sõites liinil laulsin ilmalikke ja usklikke laule. Salongis olevad reisijad võtsid neid minu lauluheliseid vaikselt oma südamesse vastu, seda eriti seetõttu veel, et usklikud laulud olid tunnistatud tabuks. Aga tark laulja ütleb: „Kus Issand on pannud sind tööle, seal tööta sa päeval ja ööl ...“ Ja tänu taevasale läks minu külvatud vili heale pinnale ja hakkas head vilja kandma. Seda tõendasid paljud lillekimbud, mis minule ilusate südamlike laulude eest toodi. Need olid südamlikud õnnesoovid, mida sõjast kannatanud inimesed minule üle andsid. Kas tead kui hea oli kuulda südamlikke sõnu ja vastu võtta suuri lillekimpe, isegi vene ohvitseride prouadelt. Jumal on mind meeldiva laulutämbriga õnnistanud ja miks peaksin ma seda vaka all hoidma. Läksin taas teemast kõrvale, vabandan väga, aga ma olen ju täna ajakirjanik ja see lööb igal sammul välja. Kirjutamise pisik on minus peidus olnud 55 aastat ja täna on minu kaastööd ajakirjades „Kalastaja“, „Elukiri“, „Kultuur ja elu“, „Lemmikloomad“, „Eesti loodus“ ja ajaleht „Kodumaja“ Saaremaalt. Minu elu on olnud küllaltki edasipürgiv, tänu Kassari algkoolile, kus sai alus rajatud kalju peale. Eeskätt vormis õpetaja Loomets vaesest rannapoisist mehe igaks elujuhtumiks. Loomets oli karm õpetaja. Ja egas nende jõmpsikatega teisiti hakkama saagi, mina igal juhul olen tema õpetuse ja kasvatustööga väga rahul, olgu muld talle kerge.

Ma sain küll tema käest oma kelmuste pärast karistada, aga kui me Haapsalus elades koos olime Koidula tänaval, siis vanahärra ütles ükskord nii: „Tead, Kuik, sa olid oma vallatustega mulle kirstunaelaks, aga sa olid targa peaga poiss ja sinus oli edasipürgimise tahet. Sa õppisid aineid lennult ja üks tark eesti vanasõna ütleb koolipoisi kohta nii: „Et koolipoisist kasvaks tark mees, peab ta koolis iga päev viie sendi eest vallatust tegema.“ See oli vanal õpetajal sulatõde. Ma olin koolis tõesti väga vallatu, seda heas mõttes.

Tol korral olin mina Haapsalus Autobaasis nr 6 direktori asetäitja, ekspluatatsiooniosakonna juhataja. Karmanis oli ka esimese liigi autojuhiload. Olin Haapsalu Riiklikus Autoinspeksioonis üks autojuhtide eksamineerija ja Rahvakohtus liikluseksperit ning kõige lõpuks oli minul

Haapsalu ALMAVÜ egiidi all oma nimeline autokool, milles olin ise õppejõud. Kooli filiaalid olid Nõva kolhoosis, kus esimees oli seltsimees Karotam, edasi Haapsalus Linnamäel kultuurimajas, Lääne-Nigula võitööstuses, Kivimäel, Haapsalu linnas Autobaasis nr 6, saalis linna rahvale ja autobaasis oma meestele. Kõik need koolid töötasid õhtuti peale minu põhitöö lõppu. Tellija majand viis mind kohale ja tõi koju oma majandi autoga. Töö igas majandis toimus kindla graafiku alusel. Kõik päevad ja õhtud olid kinni ning kõige lõpuks laulsin veel ühel õhtul nädalas Haapsalu kultuurimaja meeskooris teist tenorit. Näete, kui palju üks inimlaps võib jõuda. Jõudsin igale poole, kuhu vaja. Kui mina lõpetasin Tallinnas 1958. aasta talvel I liigi kursuse, siis kursuse ajal määras meie lektor seltsimees Palo mind enda asemele, kõikide tema õiguste ja kohustustega. Lugesin meestele ise teooriat, küsisin neid ja panin neile päevikusse hindeid. Kui ma kooli lõpetasin, pakkusid kooli direktor seltsimees Nõmmik ja õppealajuhataja seltsimees Kodres minule oma autokoolis lektori kohta esimese liigi taotlejate grupile. Kuna minul puudus Tallinnas korter ja linna tol korral kohe mitte ei olnud võimalik seda saada, siis andsid nad minule sooviavalduse minna Haapsalu ALMAVÜ-sse ja asude seal oma tarkust teistele edasi andma. Seltsimees Kodres ütles lõpuks: „Seltsimees Kuik, Teil on meie Tallinna Autokoolist saadud nii suur teadmiste pagas, et seda ei või vaka all hoida, see oleks lausa kuritegu.“ Täna sin kõige hea ja hoole eest ja sain karmani esimese astme ehk liigi autojuhiloa, mis lubasid minul juhtida kõiki autosid ja busse ning ka eriotstarbelisi autosid. Peale selle olin kuuenda kategooria autolukksepp ehk praktiliselt töökoja juhataja. Vot millise aluse andis mulle Kassari algkool! Oru Pearu ütles nii: „Veard poisid need Kassari poisid.“ Äh, jälle läksin teemast kõrvale, oh seda vanameest küll! Aga eks ma hiidlane ole, kui mind hiidlaseks loodi – olla vaarisade moodi. Võtan ennast käsile ja lähen asja juurde ja see algab nii:

Mulle küll eriti meeldis koolis käsitöö ja see jäi minule tõemeeli külge. Näiteks juba neljandas klassis tegin sügisel pajuvitstest kartuli- ja turukorve müügiks ja müüsin neid Käina ja Emmaste laataladel.

Oma esimese laari tegin Emmaste laada jaoks (9 korvi) 1932. aastal ja viisin need seljas laadale. Poolel teel võttis Luguse Pendi Andres mind oma vankri pera peale ja viis minu koos oma korvidega Emmaste laadale, männikusse. Kaup osteti otsekohe ära ja saadud raha eest ostsin endale Vanesella Maria ja Johannese käest täisvillase masinal kootud kampsuni, mis oli rohelist tooni, siidsalli (praegu veel alles), vurtsu ja kollast laada saia nii endale kui ka koju emale ja lastele (Adolf ja Therese). Et tookord kaup läks hästi, siis tegin kohe teise laari Käina sügislaada tarvis, ka 9 erinevat korvi. Ka need osteti kohe ära. Saadud raha kulus koduses majapidamises ära. Selle korvide tegemise tegi mulle selgeks minu ema juba enne kooli minekut. Siis tegime esimese korvi, tibatillukese, üleni kadakapuust ja nii suure, et minu käsi, see tähendab rusikas sisse mahtus. Korv sai valge, sest me koorisime puhtaks nii kadaka juured kui ka kaared ja suuvitsad. Oma viimased 5 korvi tegin 2004. aasta suvel Muuga suvilas. Neil on suuvitsad ja kaared puhtaks kooritud pihelgast, punutis männijuurikatest, samuti valgeks kooritud. Need jäävad järglastele, praegu on üks kodus. See jäi Saaremaa ajalehe peatoimetaja Svea Aaviku pilku püüdma ja sellest tehti mitu fotot, mis ilmuvad, kui pole mitte ilmunud ajalehes „Kodumaja“. Selles lehes ja ka Saaremaa ajalehes „Oma saar“ on pikem jutt ja fotod minust, võite lugeda kui soovite. Nii ajaleht „Kodumaja“ kui ka „Oma saar“ ilmuvad kaaslehtedena Saaremaa ajalehele „Meie maa“ ja „Hiiu lehes“. Arvan, et need on juba ilmunud veebruaris või märtsis, eks neid ole ka Kassari raamatukogus. Jälle läksin viltu ...

Loomets andis põhi lihvi minu teadmistele. Pean ütlema, et üldse sai tööõpetuse tunnis väga palju elus vajalikke tööoskusi selgeks. Neid kuldseid elutarkuse ivasid olen ma oma elus piisavalt rakendanud.

Üks väga veard asi oli see, et neljandast klassist alates õpetati meile Loometsa poolt saksa keelt, nii suuliselt kui ka kirjalikult. Mina sain koolis selle kohe selgeks ja see kulus elus kohe marjaks ära, eriti siis kui meil oli Saksa aeg, samuti meremehena seilates.

Sõbrad, ma arvan, et aitab sellest enesekiitmisest! Aga enesekiitus ongi nii tähtis asi, st selle peab alati ise ära tegema.

Manivald Kuik
Tallinnas 7. märtsil 2006

Oma mälestusi Kassari koolist ja õpetajatest jagavad Vilja ja Maive Roosi talust.

Maive meenutab:

Oli 1. september. Minust oli saanud I klassi õpilane. Direktor Aino Tülp (Saar) kirjutas õpilaspiletid välja. Ükshaaval käisid õpilased kantseleis oma andmeid ütlemas. Kui direktor minult küsis, et kelle tütar ma olen, siis tekkis mu teadmistes tõrge – olen ma siis isa või ema tütar. Meenus, et kodus öeldi minu kohta isa bibi, nii et ju ma siis ikka isa tütar olen. Väike kahtlus jäi siiski hinge, aga pörutasin siiski otse välja, et olen isa tütar. Siiani on meeles direktori reageering, kes puhkes südamest naerma. Kas kaasa naerda? Õnneks taipasin, et mul oleks tulnud öelda isa nimi.

Ma ei tea, kas praegusel ajal suudavad õpetajad nii nakatavalt ja heasüdamlikult naerda.

Meenub, kui tunnis küsis õpetaja Magda Naur (Elmi) lastelt, kas võilillega teisele kurgu alla näidates võib teada saada, kui palju ta on võid söönud. Mõtlesin, et küllap see ikka tõsi on ja vastasin jaatavalt. Õpetaja muidugi kummutas selle arusaama ja mul oli väga piinlik. Peale seda olin kõigi suhtes väga skeptiline, kui keegi jälle võisöömist kontrollis. Ma ei tea, kas see piinlikkuse tunne oma lolli vastuse üle või imearmas õpetaja, kes mulle asja selgeks tegi, kuid see seik on mul tänaseni meeles.

Peale Aino Saare ja Magda Elmi on mul head mälestused ka Elsa Linikojast (Elmi). Lahe õpetaja oli.

Leo Tikerpuust on meelde jäänud laulutunnid, kus ta lasi pliiatsiga laua pihta kopsida, et laulu rütmi taguda. Laul „Minu valge hani“ jääb vist surmani meelde, sest peale kooli käisin ma oma koputamise ja kodustelegi närvidele. Ja kui seesama õpetaja mind kord põlvele võttis, olin uhkusest pakatamas.

Neid mälestusi heietades mõtlesin, et kas praegu on kooli, kus oleks selline südamlik ja kodune õhkkond. Aga ega see poleks võimalikki, sest ei ole ju enam väikseid koolegi.

Meie kooliajal me ei kartnud, vaid austasime õpetajaid.

Oma meenutuste lõpetuseks oleks mul soov kokku saada oma esimese pinginaabri Mai Loiksoniga. Olime head sõbrannad. Kus sa oled, Mai? Kas Sul on veel meeles esimene koolipäev, kui Sa mulle tindise sule kätte torkasid? Esimesel koolipäeval!

Vilja meenutab:

Esimeses klassis oli Loometsa proua (teda ei nimetatud kunagi teisiti kui proua, sest see heasüdamlik armas õpetaja väaris seda nime) tund. Mul oli nohu, aga olin oma taskuräti mantli tasku jätanud. Tõstsin käe ja ütlesin: „Palun välja, ma lähen toon eest kojast oma tatitopi ära!“ Proua ütles: „Laps, me ei ütle tatitopp, vaid ninarätt!“ Mul oli väga häbi ja ma ei ole seda nime enam isegi naljaga öelnud.

Ester Johansonist (Nittim) meenub, et kõik lapsed imetlesid teda kui väga ilusat õpetajat. Me kutsusime teda Turriks, sest tal olid juuksed pealaele rulli keeratud. Ühel päeval Estri tunnis kontrollis ta koduseid töid. Minu tööd kontrollides kõige enne tutistas mind ja ütles: „Sinu töö on nii lohakas, nagu luuaga kirjutatud, aga pane sind õuel koduõues karjuma, siis kisa kostab Langi tuppa.“ Ester elas Langil.

Oli joonistustund. Minu pinginaaber Malve oskas väga hästi joonistada, minul aga pole seda oskust üldse olemas. Õpetaja käskis looduspilti joonistada. Malvel ei olnud värvipliiatseid kaasas ja ta käis teiste laste käest neid laenamas. Õpetaja ütles, et Malvel tuleb vist väga ilus pilt, et tal nii palju värve vaja läheb. Hakkasin siis Malve järgi ka pliiatseid laenamas käima, sest tahtsin ka kiitust saada. Mäletan, et tõmbasin lihtsalt värvilisi jooni paberile. Kiitusest jäin küll ilma, aga 2-he sain küll tunni lõpus ja Malve 5-e.

Kõige häbistavam koht koolis oli kantseleis kella all seismine. Ka mul oli „au“ seal ükskord seista, sest olin seal ukse taga liiga valjusti häält tõstnud. Küll oli häbi, kui teised lapsed tegid kantseleisse asja, et vaadata, kuidas ma seal seisin.

Unustamatu mulje jättis õpetaja Magda Naur (Elmi), kellest südamlikumad õpetajat pole mul juhust olnud kohata.

Ei ole siiani unustanud õpetaja Helmi Hanikati (Kääramees) ilusat käekirja, mida kõik imetlesid.

Nüüd jõuan Kassari kooli kõige tähtsama inimese juurde, kelleks oli direktor Loomets. Ta oli vaieldamatult autoriteediks nii lastele kui ka lastevanematele.

Meenub, et Loomets käis sageli meie isaga juttu puhumas. Ükskord isa ja Loomets vestlesid köögis, kus mina nõusid pesin. Isa läks teise tuppa midagi otsima ja meie jäime kahekesi kööki. Mõtlesin, mis ma nüüd küll peaks tegema – tegin kniksu ja ütlesin head aega. Loomets tõusis püsti, ütles ka head aega ja läks ära. Kui isa tagasi tuli, leidis ta ainult mind eest.

Meid oli kodus seitse last. Ainuke vend Koit tegi sageli koerust. Oli laupäev. Loomets käis sageli meil saunas, nii ka seekord. Koit oli juba mitu korda ukse taga koputamas käinud, tüdrukuid narrimas. Olime juba tüdinenud nendest koputamistest. Jälle koputus – käratasime, et mis sa seal kobistad, mine juba minema! Tekkis vaikus. Kas tõesti mõjus? Tegelikult tuli välja, et viimane koputaja oli Loomets. Nägime teda aknast, kui ta kodu poole sammus.

Meie mälestuste lõpetuseks mõned värsiread:

Oli häid ja halbu aegu
mida meenutada praegu.
Üks on aga kindel taks
koolis käima peab iga laps.
Olgu kool siis suur või väike
mälestused meelde jätke.

Kutsume üles ka teisi oma mälestusi Kassari koolist kõigiga jagama.

Kassari kool

1863 november – 1965 oktoober

Mõte Kassarisse kooli asutamiseks tekkis 1862. aastal. Kool alustas tööd tolleaegses Mäeküla kõrtsihoones 1863. aasta novembris.

Esimene koolmeister oli mõisa toapoiss Priidu Bollmann, kes sakste teenimise kõrval oli selgeks õppinud ka lugemise ja kirjutamise. Samal ajal oli ta ka Kassari kabeli köster.

Hiljem töötas õpetajana Gustav Bransfeld. Kolmas juhataja oli Priidu Under (Marie Underi isa). Ta astus ametisse 1872. aasta augustis. Priidu Underil tuli olla korraga nii koolmeister, köster, kohtukirjutaja, magasiaida sekretär kui ka rõugepanija. Vene keele oskamatus pärast oli Priidu Under sunnitud koolmeistri kohalt lahkuma. 1881. aasta maikuus kolis ta koos perekonnaga Tallinna.

Järgmiseks juhatajaks sai Toomas Piik, kes pidas seda ametit 20 aastat. Tema asutas Kassarisse laulukoori. 1896. osales ta selle kooriga (15 lauljat) Haapsalus toimunud Läänemaa I laulupeol.

1921. aasta jaanuaris avati endises mõisavalitseja elupaigas Kassari Kõrgem Algkool (V ja VI kl). Juhtajaks sai August Lesk, õpetajaks Eliise Lesk, saksa keelt andis Johanna Puum. Algklassid töötasid vanas kohas edasi. Töö käis kahes vahetuses – hommikul I ja II, õhtul III ja IV klass. Vahetusi vahetati.

Õpetajateks olid Aleksander Loomsmann (hilisema nimega Loomets) ja Aliide Medri. Saksa keelt andis Agate Kõrm.

1927. aastal töötas Kassari Kõrgema Algkooli juures põllutöö täiendusklass. 1928. aastal asendati see õpilaste puudumise tõttu tütarlaste majapidamisklassiga. Selle iga oli 2 aastat. 1932. aastal viidi ka Kassari endises kõrtsihoones töötnud algklassid üle Kassari mõisa. Uueks juhatajaks sai Aleksander Loomets, kes juhtis kooli 1951. aasta kevadeni. Õpetajaks oli Aliide Medri, kes lahkus 1940. aasta sügisel. Uueks õpetajaks sai Liisa Loomets.

1945. aasta 1. septembril alustas tööd kaks klassikomplekti: I, II, III ja IV, V, VI. Juhatajaks Aleksander Loomets, õpetajad Liisa Loomets ja Ester Johanson. 1946. aastal alustas tööd ka VII klass. Kooli tuli juurde õpetaja Elsa Linikoja. 1949. aastal õpetaja Linikoja lahkus, uueks õpetajaks tuli Magda Naur. 1951. aasta kevadel vabastati juhataja koha pealt Aleksander Loomets. Õppeaasta viis lõpuni uus nooruke juhataja Aino Tülp. 1951. aasta 1. septembril algas kool uue kaadriga. Juhatajaks sai Leo Tikerpuu. Õpetajateks olid Alice Vahe-Tikerpuu, Helme Hanikat, Raol Kao, vanempioneerijuhiks oli Eha Kääramees.

1952/53. õppeaastal muudeti Kassari 7-klassiline kool algkooliks. Juhataja Leo Tikerpuu, õpetajaks Alice Tikerpuu.

1953/54. õppeaastal muudeti kool ühekomplektiliseks. Juhatajaks sai Marta Kalju.

1956/57. õppeaastal muudeti kool kahekomplektiliseks. Juhatajaks Marta Kalju, õpetajaks Vaike Vaku.

1958/59. õppeaastal muudeti kool 5-klassiliseks (3 komplekti). Juhatajaks Ago Remmelkoor, õpetajateks olid Marta Kalju, Vaike Vaku, Elmar Leipsig (lahkus oktoobris sõjaväkke, Eino Kaevats viis klassi lõpuni).

1959/60. õppeaastal oli juhatajaks Ago Remmelkoor, õpetajaks Marta Kalju.

1960/61. õppeaastal oli juhatajaks Kalev Mäkk, õpetajaks Marta Kalju.

1963. aastal oli juhatajaks Eino Tammistu, õpetajaks Helge Mägis.

Seoses Käina uue ajakohase koolihoone valmimisega 1965. aastal ja õpilaste arvu vähenemisega kool Kassaris suleti. Kassari algkoolist ei ole säilinud arhiivides ühtegi märget.

Kasutasin U. Kiisa raamatut „Kassari“, Tallinn, „Eesti Raamat“ 1985.

Õpetaja Alice Vahe-Tikerpuu mälestusi ning enda Kassari koolis õpilasena (1945-52) ja õpetajana 1956-59 veedetud aastaid meenutas

Vaike Vaku-Kutser

Koolitee algus

Minu koolitee alga Kassari Algkoolis 1940. aasta sügisel. Ettevalmistused kodus algasid juba varem. Ömmeldi uus kleit, osteti kingad ja patsipaelad ning mis kõige tähtsam – must koolikohver, millel oli lukk ja isegi võti. Ranitsad olid tol ajal ainult poistel. Muidugi sain ma ka pliiatsid, kustutamiskummi, punase puust sulepea ning suled. Pinalit ei ostetud, selle tegi Lepiku onu ise. See oli nagu päris poe oma, aga ei olnud lakitud, seega ei läikinud. Hiljem osutus see väga praktiliseks, võis igal ajal pesta kui tindiseks sai.

Ja oligi aeg kooli minekuks. Alustasin seda teed üksinda, kuna tee koolimajja oli lühike ja tuttav.

Kui mina koolimajja jõudsin – ei olnud tunnid veel alanud ja üldse olin jõudnud liiga vara.

1940/41. õppeaastat alustas seitse tüdrukut ja seitse poissi, seega oli meid kokku 14:

Leida Elbach
Loreida Elmi
Aino Kivinukk
Vaike Kärner
Ada Nittim
Pilvi-Eha Oolmets
Valve Vaku

Richard Erik
Gustav Elmi
Endel Holsmer
Heino Kersen
Elmar Liig
Helmut Pihlamägi
Valler Tuulik

Nimedes võib esineda ebatäpsusi.

Meie esimene klassijuhataja oli preili Aliide Medri. Varsti ta lahkus koolist ja uueks õpetajaks tuli proua Liisa Loomets. Kooli juhataja oli härra Aleksander Loomets. Samad jäidki meie ainsateks õpetajateks kuni kooli lõpetamiseni. Pinginaabriteks hakkasime Adaga

ja jäime kuni kooli lõpuni.

Õppimist alustasime õpikuist, kus esikaanel olid Lenini ja Stalini pildid. Laulutunnis ei laulnud me tavalisi lastelaule, vaid „Internatsionaali“ ja „Suur ja lai on maa ...“

Meie kooli algus jäi rahuaega, tulid aga sõda ja erinevad okupatsiooniaastad. Valitsused tulid ja läksid, lahingud käisid kaks korda üle.

Kooliaastad jäid väga lühikesteks. Meil ei olnud praeguses mõistes õigeid koolitarbeid, aga me õppisime. Vahetundidel mängisime ringmänge ja olime rõõmsad nagu lapsed ikka. Meie pinginaaber Adaga alustasime 1941. aasta sügisel juba III klassis.

Tahtsin kirjutada hoopis esimesest koolipäevast, aga aeg on kustutanud sellest enamuse. On jäänud helge sügispäev, esimese koolipäeva ärevus, kokkupuutumine nii paljude lastega esmakordselt, isegi koolimaja eriline lõhn.

Ja veel – koolist koju minnes võtsin tee äärest kadakapõõsast õuna ning sõin selle ära. Peitsin õuna hommikul kooli minnes, see oli tee peale kaasa antud.

Mul ei ole ühtegi koolipilti, vist ei tehtudki. Aeg oli selline.

Valve Toompere (Vaku)
Kassari algkooli õpilane 1940-1945.a

Kuppelmaastik Prantsusmaal ootab noori...

Olen eelnevalt käinud Prantsusmaal kahel korral ning ka mõlemal korral jäänud lennukist maha, seekord asusin teele kerge südamevärinaga, et KAS JÄLLE....

Seekord kutsuti ettevalmistavale visiidile Prantsusmaale 200 km eemal Pariisist koht nimega ALECON, et koos organiseerida ja planeerida järjekordset rahvusvahelist noorsoolaagrit. Seekordne laager toimub 31. juulist kuni 10. augustini käesoleval aastal. Eestist on oodatud osalema Kassari Haridusselts koos 10 noore ja 2 liidriga, vanuseline piirang on 15-18 aastat. Lisaks on noored ka Prantsusmaalt, Inglismaalt ning Norrast.

Ees ootab noori erinevad tegevused – kajakkide ja kanuudega sõitmine, ratsutamine, jalgrattasõit mägedes, orienteerumisraja ettevalmistamine, 2-päevane matk. Muidugi ei puudu ka erinevad meelelahutuslikud ettevõtmised ning grupidööd. Eelnevalt on vaja koostada oma riiki, maakonda, gruppi tutvustav presentatsioon. Oodatud on Eestit tutvustad infomaterjalid, sest enamik Prantslastest ei tea, kus asub Eesti. Pakuti, et suisa Aafrikas!!!!

Mida siis piirkond mulle esmapilgul kujutas? Ennekõike kuppelmaastik, suuremad ja sügavamad kuplid kui Lõuna-Eestis. Minul õnnestus isegi autohaigeks (st merehaigeks) jääda. Maastik on haritud, kõikjal karjamaad ning hästi palju loomi, üllatavalt palju oli hobuseid, ka eeslid hakkasid silma ning piima- ja lihakarjad. Majad on kõik kivimajad, suured, ruumikad ja vanad. Kivist on ka katused, kuid mitte selline kivi kui meil katuseks kasutatakse. Laagri ööbimispaik tuleb jõe ääres looduskaunis kohas.

Lõpetuseks tahan kutsuda noori vaatama ja külastama internetti ning otsima võimalusi oma elu huvitavaks teha, sest kes see teine ikka SINU elu huvitavaks teeb, kui mitte SINA ISE.

Ah jaa, seekord ma ei jäänudki lennukist maha, kuigi pidin seilama ka rongidega☺

Heli Tuisk
MTÜ Kassari Haridusselts

Kent School of English

Kevadvaheajal, vahemikus 19.03.06 - 26.03.06 toimus osade koolikaaslastega reis Inglismaale. Selle reisi eesmärk oli parandada oma inglise keele oskust, saada osa nende kultuurist ja tutvuda omavanustega teistest Euroopa riikidest. Sinna minnes said paljud oma esimese lennukogemuse, vahva oli!

Kõik osalejad jaotati inglise peredesse. Minu perekonnas oli kaks poissi - Alex ja Richie, pereisa Philip ja perenaine Jackie. Ma sain kõigi pereliikmetega hästi läbi, nad olid väga hoolivad ja toredad. Kool oli minule väga lähedal, nii kahe minuti tee, paljudel kulus sinna minekuks umbes 20 minutit. Meiega samal ajal olid sinna tulnud ka belglased ja austerlased. Koolis jagati meid kõiki gruppidesse, et oleks võimalikult erinevatest rahvustest inimesi koos, sest nii saab keelt paremini omandada. Enamus õpetajaid olid meessoost, nad tegid palju inglise nalju (musta huumorit) ja olid väga toredad. Kooli poolt oli erinevatele maadele koostatud ajakava, et mis toimub iga päev. Kava: hommikul kool, lõunat käiakse linna peal söömas, siis oli pärastlõuna tegevus (näiteks õpiti linna tundma), pärast seda tuli õhtusöök oma peres ja õhtul toimus jälle midagi (näiteks Barn Dance – tantsimine). Selle linna nimi on Broadstairs. Väga ilus ja oodatust veelgi toredam koht. Broadstairs asus merele väga lähedal, kust vahel tuli nii külma kui ka sooja tuult. Selle tagajärjel jäid paljud väga tõsiselt haigeks, nii, et alles kodus suudeti täiesti terveks paraneda. Algul olid ilmad seal suhteliselt jahedad, palju tibutas vihma, aga päris mitmetel päevadel oli ka päikesepaisteline.

Londonis sai ka käidud, käisime kõik tähtsamad ja kuulsamad vaatamisväärsused läbi, nagu Big Ben, Tahmes, parlamenihooned, Westminster Abbey, Trafalgar'i väljak, London Eye, Tower Bridge, Buckinghami palee ja Briti muuseum.

Inglismaal on ju vasakpoolne liiklus, mis oli kohati harjumatu. Kogu aeg tahtsid vältida bussid või auto uksest sisse minna, nii et kogemata sattusid juhi poolele. Seal on selline seadus, et bussid peavad olema kõigil rihmad kinni, ka see oli harjumatu, kuid ilmselt vajalik.

Selle seitsme päevaga me parandasime päris palju oma inglise keelt, saime uusi sõpru, saime teistsugust ja huvitavat kultuuri näha. See nädal aega oli väga tore, tagasi tahaks kindlalt minna. Loodetavasti meeldis teistele see vaheaeg sama palju kui mulle.

Maarja Niimann

Kevadvaheaeg Inglismaal

19. märtsist kuni 26. märtsini oli meeldiv võimalus veeta kevadvaheaeg Suurbritannias Kagu-Inglismaal Kenti maakonnas. Peale meie, üheksateistkümnelt eestlase, olid kevadet Broadstairsi nimelisse maalilisse väikelinna veetma saabunud ka belglased, austerlased ja mõned õpilased Kagu-Aasiast, kes kõik soovisid arendada oma inglise keele taset ja õppida tundma briti kultuuri. Nädal selles armsas linnakeses möödus kui linnulennul, sest tegevust oli küllaga.

Iga päeva hommikupoolikul õppisime kolm tundi fantastiliste inglise pedagoogide käe all põhiliselt suhtluskeelt. Õhkkond klassides oli ülimalt meeldiv: erinevad rahvused suhtlesid omavahel vabalt ning õpetajad võtsid meid kui võrdne võrdset, saime ka kogeda tõeliselt head briti huumorit. Pärastlõunal ja õhtupoolikul oli võimalus osa võtta mitmesugustest vabaajaprogrammidest. Tegevusi jagus küllaga: keegel, karaoke, kantritants, viktoriin, maastikumäng, jalgsimatk Ramgate'i, draama- ja muusikatunnid, jalgpall, lauamängud, ujumine, disko, filmiõhtu ja ekskursioonid.

Ekskursioonide käigus külastasime kahte imelist Inglismaa linna: Londonit ja Canterbury, kus astusime sisse suursugusesse gooti stiilis Canterbury katedraali ja tutvusime

linnaümbrusega. Londonis nägime oma silmaga ära järgmised vaatamisväärsused: Big Ben, parlamendihoone, Westminster Abbey, Trafalgar väljak koos Nelsoni sambaga, London Eye, Tower Bridge, Buckinghami palee, kus toimus vahtkonnavahtetus, elamus oli ka Briti muuseumi külastus.

Selle kiiresti mööduva nädala jooksul saime arendada oma inglise keele taset, külastada kuulsaid vaatamisväärsusi, õppida tundma Inglismaad ja brittide elustiili, lisaks veel palju uusi tutvusi ja sõpru teistest riikidest. Olen kindel, et need, kes sellest toredast reisist osa võtsid, soovivad arvatavasti ka tulevikus veeta nädalakese või paar Kent School of English'is. Mälestused seitsmest päevast Inglismaalt on vähemalt minule küll väga head, loodan, et ka mu reisikaaslastele.

Epp Korv

Teated

Mõisa poe juures on avatud suveturg. Kaubelda saab iga päev.

Pühapäevakooli emadepäeva piknik toimub reedel, 12. mail kell 18.30 Sääre tirkis.

Kassari Haridusseltsi üldkoosolek on esmaspäeval, 22. mail kell 18.00 raamatukogus.
Palun kaasa võtta liikmemaks.

Juhatus

27. mail algusega kell 13.00 toimub Kassari jooks.
Võisteldakse neljal distantzil: lastejooks, 4 km, 9 km ja 20 km.
Start ja finiš Kassari muuseumi taga asuval rohuplatsil.

27. mail toimuvad koristustalgud. Teeme korda Leigri ümbruse ja puhastame supelranda.
Koguneme kella kümneks Mõisa poe juurde.

Külavanemad

Sarja „Kolm risti Kassari kohal“ kontserdid Kassari kabelis
toimuvad 31. mail, 8. juulil ja 5. augustil algusega kell 19.00.

Peale jaanipäeva algab köitmiskursus. Tasu 35 krooni. Juhendab Maarja Undusk.
Kohtade arv piiratud. Soovijatel teada anda raamatukokku telefonil 4697222.

Rahvamajas on võimalik kangast kududa esmaspäeviti ja kolmapäeviti kella 9-19,
kokku leppida Heliga telefonil 4697222.

On hindamatud väärtused
usk, armastus ja lootus.
Nad kaunistavad eluteed
ja on meie voorus.

Neist kõige enne oli usk,
mis isadelt on päritud;
usk siis kohtas armastust
ja nad andsid lootuse.

Meie kolm truud abimeest
usk, armastus ja lootus -
on kõigis eluraskustes
trotsinud kurja saatust

Robert Pajumägi

Välja andnud Kassari Haridusselts
Kontakttelefon 4697222
Ilmub kaks korda aastas
Tagakaane pildi maalis Maarja Niimann
Kokku kirjutanud Aivar Lorits